

DE ZANDLOPER

Van het Bestuur

Op de Algemene Ledenvergadering van woensdag 17 april besloot de ALV:

- Te benoemen:
 - Als voorzitter: Simon van de Pol, die hiermee aan zijn derde termijn begint.
 - Als bestuurslid in de vacature Anke Pot-Koren: Harrie Bouwma, die secretaris zal zijn.
 - Wim Bruijnes als penningmeester voor zijn tweede termijn, dus tot 2022.
- De contributie (vanaf 2009 gelijk gebleven) in 2020 vast te stellen op € 17,50 per jaar.
- In lijn met de Algemene Verordening Gegevensbescherming een AVG-protocol vast te stellen en blijvend te publiceren op onze website.

Uitgave van de Vereniging Oud Ede jrg 47 nr. 2 - mei 2019

Van het Bestuur	1
Agenda	2
Duits infanteriekamp 1941-1944 op De Hoef	3
Jeugdkoor 'De Geuskens'	12
Over paden en overdreven	16
Pak maar een doos: Bezigheden B&W 1933	21
Het middelpunt van Nederland	26
Ede 1850-1900	30
Colofon	32

Desgevraagd door wethouder Vreugdenhil heeft de Vereniging samen met de Buurt Ede-Veldhuizen een advies gegeven over mogelijke plekken voor *watertappunten* in het centrum van Ede met daarbij de historisch verantwoorde vormgeving.

Over de restauratie van de *Stationsweg 102* valt te melden dat de architect van de toekomstige gebruiker 'Wonen bij September' in overleg met de eigenaar een nieuw ontwerp heeft gemaakt. In een toelichting in het gemeentehuis liet de architect zien hoe de villa Richmond met de voortuin in oude glorie wordt herbouwd waarbij er, om voldoende appartementen te krijgen, historiserend wordt uitgebreid. De burens die op het eerdere ontwerp bezwaar maakten, zijn nu enthousiast. Ook wij kunnen ons in

het nieuwe ontwerp goed vinden. In een gezamenlijke brief met Heemschut, de Vereniging Edese Monumenten en SEE hebben wij dat aan het College van B&W laten weten. Het wachten is nu op een vlotte doorzetting van het bestemmingsplan met daarna uitvoering van de plannen.

Vooruitlopend op *75 jaar Bevrijding* zijn er dit najaar al tal van activiteiten vanwege 75 jaar Slag om Arnhem, waaronder het bombardement op Ede-Zuid. Het Historisch Museum besteedt hier samen met de Vereniging aandacht aan met een tentoonstelling en een film.

Van 27 juli t/m 11 augustus organiseert het HME een expositie met een deel van onze *schilderijen in Huis Kernhem*. Het recent verworven schilderij met zicht vanuit de Hindekamp is dan te zien, evenals een onlangs ontvangen schilderij (moet nog schoongemaakt worden) waarbij de schildersezels nabij Kernhem heeft gestaan.

Oproep: Het Bestuur wil onze prachtige documentatie graag digitaliseren waarmee alle daarin opgeborgen kennis eenvoudig te vinden is. Digitaliseren klinkt ingewikkeld, maar is met goede apparatuur niet lastiger dan zorgvuldig werken met een kopieerapparaat. Wie wil ons met een paar uur/week helpen om deze klus te klaren?

Simon van de Pol, voorzitter

Agenda

• **Woensdag 15 mei: Twee lezingen op één avond in Cultura Erfgoed, 2e verdieping, zaal foyer. Binnenlopen vanaf 19.30 start om 20.00 uur:**

1. **André Hartgers over de restauratie van het grafmonument Anna-Maria Moens.**
2. **Carel Verhoef over “Ede 1850 -1900”.**

• **Donderdag 26 september: Excursie naar Huis Doorn. Opgeven vóór maandag 19 augustus via info@oudede.nl of door in te spreken op 06-34867627.**

Duits infanterie-opleidingskamp 1941-1944 op De Hoef in Otterlo

Martin Hijink

Inleiding

De Veluwe is niet alleen bekend als belangrijk bos- en natuurgebied, het gebied heeft ook naam gekregen door militaire activiteiten. Er liggen veel legerplaatsen, kazernes en oefenterreinen, zoals het *Infanterie Schietkamp (ISK)* te Harskamp en het *Artillerie Schietkamp* te Oldenbroek. Het militaire grondbezit van het Ministerie van Defensie beslaat een flink deel van de Veluwe, ruwweg 20% van het oppervlak.

Vandaag de dag denken we daarbij uiteraard aan het Nederlandse leger, maar er zijn in de loop der eeuwen ook legerplaatsen aangelegd door ‘buitenlandse mogendheden’. Denk aan het Romeinse marskamp op de Ermelose heide, nu een aardkundig monument, groot ongeveer 9 ha, waar in de tweede eeuw n.Chr. een tijdlang een Romeins leger (omvang naar schatting een legioen van 6.000 man) moet hebben gebivakkeerd. Maar veel recenter, in het begin van de Tweede Wereldoorlog, heeft de Duitse bezetter, naast overname van bestaande legerplaatsen en gebouwen, ook nieuwe infrastructuur gebouwd en/of bestaande uitgebreid.

Algemeen bekende voorbeelden in de omgeving van Ede zijn de aanleg van het vliegveld *Deelen*, waarop in hoofdzaak nachtjagers werden gestationeerd. Een uiterst belangrijk vliegveld voor de Duitsers om daarvandaan de nachtelijke raids van geallieerde bommenwerpers op doelen in Duitsland te verstoren. In Ede werden de *Simon Stevin*-legeringsgebouwen afgebouwd. In deze en andere Edese kazernes werden onder meer Hollandse SS-ers en marine-eenheden opgeleid. Van de Weerd c.s. (*Ede in Wapenrok*, 2004) spreken over grote aantallen rekruten, in 1943, tot 5.000 man in Ede. De Duitse Kriegsmarine omvatte toen ook de verdedigers van de Atlantikwall.

Minder bekend is, dat de Deutsche Wehrmacht ook het initiatief nam, om al in 1941 ten zuiden van het Infanterie Schietkamp (ISK) te Harskamp, namelijk op *De Hoef* een geheel nieuw legerkamp te bouwen. Dit kamp heeft tot september 1944 gefunctioneerd en veel Duitse en Nederlandse jonge SS-ers of NSB-ers hebben hier hun basis- infanterieopleiding gekregen of delen daarvan. Naast De Hoef werd het oude schietkamp uitgebreid met aangrenzende natuurgebieden. Dus kennelijk was het Duitse beleid in het begin van de oorlog gericht op snelle uitbreiding van de militaire capaciteit. In het Duitse leger kregen rekruten van alle disciplines, tot

en met duikbootbemanningen, in beginsel eerst een basis-infanterieopleiding.

Maar waarom de capaciteitsuitbreiding hier buiten de grenzen van het al aanwezige Nederlandse schietkamp werd gelegd, blijft gissen. Mogelijk werd het bestaande kamp te bekend geacht in 'Londen'. Uit een luchtfoto, de enige foto die van het kamp op De Hoef bekend is, genomen in 1944, blijkt dat het terrein goede camouflagemogelijkheden bood (illustratie 1). Het 'oude' schietkamp is in de loop van de oorlog twee maal door geallieerde vliegtuigen aangevallen, dit nieuwe kamp op De Hoef nooit.

In dit artikel komt dus met name het Duitse kamp op De Hoef aan de orde, omdat hierover nauwelijks is geschreven. Maar eerst wordt, om De Hoef in breder kader te plaatsen, in enkele hoofdlijnen de voorgeschiedenis van het gebied en de overname van het Nederlandse infanterie-schietkamp door de Duitsers en het daaropvolgende gebruik weergegeven.

Begin van de Tweede Wereldoorlog

Al snel na de capitulatie van het Nederlandse leger in mei 1940 stuurde, zoals door onder anderen Evert van de Weerd in *Ede in wapenrok* al is beschreven, het Duitse leger een kampcommandant met 30 man naar het ISK-Harskamp. Het werd vervolgens binnen en deels buiten het bestaande kamp voor de volgende doelen gebruikt.

1. Het kamp werd uitgebreid met De Hoef, een terrein dat toen tot de bezittingen van het Nationale Park De Hoge Veluwe behoorde. Ook aangrenzende delen van het Ugchelse bos en het Spelderholt werden bij het schietkamp getrokken. De oefeningen werden niet alleen op de pure infanterie gericht, maar op de Zuiderheide, het zuidelijk deel van het bestaande kamp en grenzend aan De Hoef, werd ook met antitankgeschut ('Panzerabwehrkanone') geoefend.

2. Het ISK werd ook sterk gericht op voedselproductie voor het bestaande en omliggende garnizoenen. Daarvoor werd onder meer ook de boerderij 'De Harskamp' van de erven van mevr. Kröller-Müller in beslag genomen. Mevr. Kröller was in 1939 overleden. En de kampcommandant liet ook grote stukken heide ontginnen voor de teelt van granen en aardappelen. Verder fokte en mestte men koeien, varkens en schapen. Bijzonder was ook de fokkerij van zo'n 2.000 angorakonijnen, waarvan de wol gebruikt werd voor de 'bomberjacks' van Duitse piloten.

3. In 1940 werd ook begonnen met de aanleg van een 'dummy' of 'schijnvliegveld' binnen het schietkamp. Het bestond uit 'startbanen' in de hei met een A-vormige structuur, met 'poten' van zo'n 600 meter lengte en voorzien van

Illustratie 1 - De enige bekende luchtfoto (uit 1944) van het Duitse legerkamp De Hoef. De met A, B en C aangegeven delen geven aan waar uitsneden zijn gemaakt, die in vergrote vorm op de pagina's 8 en 11 zijn afgedrukt.

‘dummy’-vliegtuigen. Het was bedoeld voor misleiding, om de aandacht af te leiden van vliegveld Deelen. Het schijnvliegveld was uitgerust met onder andere grens- en landingslichten, een dummy-vliegtuig werd heen en weer getrokken en dergelijke. Maar de Geallieerden waren kennelijk goed op de hoogte en dus sorteerde het weinig effect.

4. In 1942 werd ook een begin gemaakt met de inrichting van een krijgsgevangenkamp met een capaciteit voor aanvankelijk 7.000 man; later gehalveerd.

5. Verder herbergde de Harskamp in de loop van de oorlog ook Duitse legereenheden, die er tijdelijk bivakkeerden en vaak opgelapt werden.

Illustratie 2: Topografische kaart uit 1934

Op het infanterie-schietkamp werkten in die tijd tot 175 burgers, uit Harskamp en verdere omgeving. Degenen die er vóór de oorlog al werkten, gingen na de capitulatie veelal gewoon weer naar hun werk, zoals dat in feite ook elders in het land gebeurde. Er werd door de Duitsers actief personeel geworven in de kranten.

De Hoef

Op bovenstaande topografische kaart van 1931/1951 zijn de contouren van De Hoef aangegeven. Het gebied is (nu) genoemd naar het landhuis *De Hoef*, gelegen aan de Harskamperweg (nu nr. 74) en wordt omgeven door de Apeldoornseweg, de Hoefweg, de Harskamperweg en de Genieweg, totaal rond 100 ha. Het vormde in voorgaande eeuwen een deel van de buurt van Otterlo. Langs de Genieweg liep toen dus ongeveer de grens tussen de Harskamper en de Otterlose buurtgronden. Het oostelijk deel van dit gebied behoorde vroeger tot het Otterlose Zand, met stuifzand en heide, maar is vervolgens steeds meer begroeid geraakt met vooral vliegdennen.

Langs de Harskamperweg lag een kleine, oude landbouwenclave. Op de militaire kaart van De Man van 1810 is De Hoef helder aangegeven met een tweetal landbouwpercelen van afgeronde vorm. Begin 2000 werden deze gronden nog als

weiland gebruikt. Men vindt in dit westelijk deel van De Hoef nog delen van een oude zandweg met oude bomen en restanten van houtwallen, een forse stuifzandheuvel en dergelijke. In de eerste jaren van de 21-ste eeuw is dit gebied door het Park verkocht aan Defensie (Domeinen).

Het Waldlager

Na de verkoop van Otterlose buurtgronden vanaf het midden van de 19-de eeuw kreeg Kröller begin 20-ste eeuw onder meer het gebied van De Hoef in handen. Omdat hij streefde naar een geheel afgerasterd park, zag hij kans de overheid te bewegen de oude weg van Otterlo naar Hoenderloo (nu Houtkampweg), die dwars door zijn aankopen liep, als openbare weg uit het officiële verkeersregister te halen. Wel moest hij daarvoor de huidige Apeldoornseweg aanleggen, van Hoenderloo naar Otterlo. Het gevolg van de gekozen ligging van deze weg was dat De Hoef afgesneden werd van het met een hoog hek afgerasterde Park De Hoge Veluwe. Het afgesneden gebied stond daardoor nauwelijks in de belangstelling bij de staf van het Park, want er speelden binnen het Park grote projecten. Het bleef wel vrij toegankelijk voor het publiek.

In de eerste jaren echter is de westzijde van De Hoef nuttig gebruikt bij de bouw van het jachthuis Sint Hubertus (1916-1920). De huidige Apeldoornseweg was toen nog niet gereed, zodat de bouwplaats lastig te bereiken was. Dit werd opgelost door een opslagplaats voor bouwmaterialen te maken op De Hoef en een smalspoorbaantje aan te leggen van De Hoef naar de bouwplaats van het jachthuis. Materialen, zoals de door 'De Porseleyne Fles' te Delft geglazuurde stenen voor de monumentale hal van het gebouw werden met boerenwagens opgehaald van treinstation Stroe, op De Hoef opgeslagen en later via het spoor naar de bouwplaats vervoerd. Ook bouwvakkers reden 's morgens en 's avonds met het treintje mee. Op sommige kaarten van het Park tref je in het noordwesten nog een kromme lijn aan met de naam *Geitenspoor*, een deel van het smalspoorbaantje. Deze naam komt van het mekkerend geluid van het locomotiefje.

In die tijd sprak men al over het *Waldlager*, mogelijk ontstaan doordat de familie Kröller in de eerste jaren nogal wat Duits personeel had. Tot aan de dag van vandaag staat het terrein bij vele Otterloërs nog bekend als het Waldlager.

Bouw en omvang van het nieuwe legerkamp

Uit archiefstukken van de Gemeente Ede blijkt dat de Duitse Wehrmacht per 16 januari 1941 beslag heeft gelegd op De Hoef, inclusief de bebouwing. In april 1941 werd aan de eigenaar van het terrein, Park De Hoge Veluwe, een vergoeding op basis van pachtwaarde betaald van f 1.062,50.

Het kamp is in het voorjaar/zomer van 1941 in hoog tempo opgebouwd.

In een brief aan de bevelhebber van de Wehrmacht te Berlijn meldde de bevelhebber van de Duitse troepen in Nederland, generaal F. Christiansen, met

enige trots dat het kamp met een capaciteit voor 1.200 man, medio 1941, in gebruik was genomen.

In het bosgebied van De Hoef waren toen, naast andere voorzieningen, twaalf houten manschappenbarakken neergezet met een capaciteit van 100 man per barak. De Duitsers hadden een soort standaardbarak (*Hundertmannbarake*) ontwikkeld, die snel konden worden geplaatst. Mogelijk werd het werk uitgevoerd door een Nederlandse aannemer.

Indeling en ligging

Het kamp bestond uit :

- 1 barak voor de staf (officieren/onderofficieren);
- 12 manschappenbarakken;
- 5 wasgelegenheden van elk ca. 5 bij 8 m.;
- 3 Luftschutzbunkers van ca. 25 m lengte en enkele meters breedte;
- 1 paardenstal met capaciteit van 120 paarden;
- twee keukens.

De gebouwen waren van hout. Alleen de funderingen van de wasgelegenheden waren van beton. Ook de bunkers voor bescherming tegen luchtaanvallen waren deels voorzien van betonplaten. Verder kunnen er nog wel kleine bouwsels zijn geweest en mogelijk werden latrines in de natuur gebruikt. De weg van de T-kruising van Harskamperweg/Genieweg naar de vijver werd beklinkerd. Het kamp was niet afgerasterd, maar wel bewaakt en er werd wel gepatrouilleerd.

Het Duitse legerkamp op De Hoef was geen netjes ‘aangeharkt’ kamp met barakken keurig op een rij. Gebruik makend van bestaande zandwegen en paden zijn de gebouwen in het terrein geplaatst, min of meer rond een bestaande vijver (illustratie 3). Het lijkt er op dat daarbij effen grondgedeelten en camouflage (bestaande bomen/struiken) leidend waren. De stafbarak stond evenwel aan de westzijde van de Harskamperweg. Dit terrein was in de oorlog nog een natuurgebiedje, kort erna ontgonnen tot akkerbouwland.

Illustratie 3: Vergrote uitsnede A uit de luchtfoto op pagina 5.

De genoemde vijver in dit gebied is vrij zeker na 1920 ontstaan. Hieruit werd zand gehaald voor de boerderij De Harskamp van Kröller in Harskamp. Op de topografische kaart van 1934 (pagina 6) is ze ingetekend.

Gebruik van het kamp

Er bestaat geen overzicht van de troepen die in dit kamp een basis-infanterie-opleiding hebben gekregen. Uit gesprekken met leden van het Nederlandse personeel, werkzaam in het Park, blijkt dat de rekruten na ontbijt en appèl meestal de hele dag het veld (schietkamp) ingingen. De vijver werd ook wel gebruikt om er de rekruten bekapt doorheen te jagen. Het Nederlandse personeel verrichtte vooral schoonmaakwerkzaamheden in en rond de barakken.

Ook de rekruten van de Duitse opleidingen in Ede Dorp maakten gebruik van de voorzieningen op De Hoef. Toen in 1944 het gebrek aan manschappen bij het Duitse leger toenam, werden voor de keukens Nederlandse keukenhulpen geronseld. Een van deze hulpen, Mina van Lunteren, de toen 17-jarige dochter van de Otterlose bakker Van Lunteren, vertelt in 2017 daarover het volgende:

‘In het begin van 1944 kregen we op de bakkerij aan de Kerklaan van Otterlo bezoek van één van de Otterlose politieagenten, vergezeld van een Duitse militair. Zij kwamen speciaal voor mij als keukenhulp en weigeren was er niet bij. Ik moest elke week zes halve dagen werken in de “Marine”-keuken. We moesten schoonmaken, maar ook groente snijden, aardappels schillen e.d. We waren met vier meiden, naast mij nog twee uit Harskamp en een uit Ede. De Duitse korporaal-koks waren redelijk vriendelijk en soms kregen we ook wat te eten. De, meestal jonge, soldaten waren vaak verlegen en niet lastig. We kregen zelfs loon, 8 gulden per week.’

‘In de andere keukens, de “Hermann Göring”-keukens, werkten ook meiden uit de omgeving. Een van hen uit Otterlo kende ik goed. Zij hadden het veel zwaarder dan wij en moesten vaak tot 10 uur ’s avonds werken. Daar kwamen vooral de rekruten van de SS-opleiding uit Ede.’

‘Tegen de zomer van 1944 hakte ik mij bij het snijden van kool fors in mijn hand. Dokter Beumer, de huisarts van Otterlo, plaatste er drie krammen in en ik kon langdurig niet werken. Toen ik in september terug wilde gaan, bleek het kamp helemaal leeg te zijn.’

Met het oprukken van de Geallieerden tot Arnhem werd het kamp verlaten door de genoemde opleidingen.

Wat is er nu nog te zien

Wanneer men nu in de zomer door het terrein wandelt, moet men goed speuren om restanten van het kamp terug te vinden. In de winterperiode is het iets gemakkelijker. Men kan dan in het struikgewas nog een vijftal fundamente van

wasgelegenheden (illustratie 4) vinden met een afmeting van ca. 5 bij 8 meter. De plaatsen waar deze soldatenbarakken precies stonden, zijn nauwelijks of niet terug te vinden. Onder andere door opslag van jong bos zijn deze plekken grotendeels uitgewist.

In het terrein zijn ook nog restanten van drie 'Luftschutzbunkers' terug te vinden, bunkers die bescherming boden bij luchtaanvallen (illustratie 5). Men vindt op die plaatsen de betonnen ingangsplaten met een dikte van 20 cm die voor een deel nog overeind staan. Op een van deze ingangen ligt nog een betonnen afdekplaat van 12 cm dikte. Deze in de grond uitgegraven bunkers waren ca 25 meter lang, met drie ingangen. Van boven afgedekt met betonplaten en een laag grond. Er stonden houten banken in en er konden per bunker enkele honderden manschappen in plaats nemen. Ze boden ongetwijfeld wel bescherming bij luchtaanvallen, maar niet tegen zware bommen. Ze zijn, behalve voor oefeningen, niet gebruikt. Nu zijn ze ruw dichtgegooid.

Van de stafbarak (illustratie 6) aan de overkant van de Harskamperweg, nu dus landbouwgrond, is niets terug te vinden.

Ongeveer achter het huis De Hoef stond een barak voor paarden. In de brief van generaal Christiansen wordt het de 'Schafstal' genoemd, dus de schapenstal. De grootte van de stal (illustratie 7) lijkt voor 120 paarden wat overdreven. Bij die plek liggen nog twee weiden, die al enkele honderden jaren als landbouwgrond in gebruik zijn. Overigens zijn door de dorpsbewoners (Jan Jansen, Peet Brons, beiden nu overleden) in 1943/44 weinig paarden gesignaleerd. Wel wordt deze paardenstal ook genoemd als bergplaats voor de door de Duitsers in beslag genomen fietsen bij een razzia eind november 1944 in Otterlo..

Aan de oostkant in het terrein vindt men nog een wat vervallen loopgraaf in zigzagvorm. Mogelijk voor de verdediging van het kamp en/of oefendoeleinden (illustratie 8).

Illustratie 4: Fundamenten van wasgelegenheden

Illustratie 5: Restanten van 'Luftschutzbunker'

Illustratie 6: Vergrote uitsnede B uit de luchtfoto op pagina 5 - Stafbarak

Illustratie 7: Vergrote uitsnede A uit de luchtfoto op pagina 5 - Paardenstal

Op enkele plaatsen langs de zandwegen zijn meerdere schuine gaten in de grond te vinden, die waren bestemd als schuilplaatsen voor voertuigen, vermoedelijk daarbij afgedekt met camouflagenetten. De grootste cluster van een stuk of tien schuilplaatsen ligt aan de noord-oostelijke zijde van het kamp, vlak bij de Genieweg en bij een ingangsweg naar de Zuiderheide van het schietkamp (illustratie 9). Vermoedelijk werden hier de voertuigen van leger-eenheden, die een oefendag hadden met o.a. antitankgeschut, veilig opgeborgen. Tegen het einde van de oorlog waren er weinig of geen voertuigen aanwezig.

Waar is het materiaal van het kamp gebleven?

Dat is niet goed bekend. Maar voor de hand ligt dat er direct na de bevrijding veel bruikbaar bouw materiaal is weggesleept.

Door de gevechten die van 15 tot 17 april 1945 in en rond Otterlo plaatsvonden (de Slag om Otterlo) waarbij ongeveer 150 mensen omkwamen (4 dorpelingen. 23

Illustratie 8: Vervallen loopgraaf.

Illustratie 9 (rechts): Gegraven schuilplaats voor (militair) voertuig

Canadese en Engelse militairen en ongeveer 125 Duitse soldaten) leed het dorp zware schade. Er waren nauwelijks huizen en gebouwen die geen schade hadden opgelopen. In het schadedossier van de Gemeente Ede staan 118 beschadigde huizen geregistreerd. Daarnaast waren tenminste 20 huizen geheel vernield, waarvan de bewoners jarenlang in noodwoningen hebben gewoond. In Wekerom raakte de Coöperatie zwaar beschadigd. Ook in Harskamp is bij de bevrijding nog enige schade ontstaan.

Herstel en opbouw kostten jaren, mede door gebrek aan bouwmaterialen en lange procedures. In ieder geval is al het bruikbare materiaal van De Hoef verdwenen. Alleen zware betonelementen en grondverplaatsingen zijn nog te vinden.

Slot

Het is best de moeite waard om eens een wandeling te maken over De Hoef en daarbij scherp in het terrein te speuren. Het is vrij toegankelijk. Het is wel wat meer dichtgegroeid, maar je mag er nog struinen! Naast wat oude grove dennen en eiken treft men nu in het kampgebied ook massaal jonge inlandse eiken, berken, Amerikaanse vogelkers en dergelijke aan. Opmerkelijk is verder, dat er in het vroegere kampgebied van De Hoef ook een groot aantal flinke mierenhopen van de rode bosmier voorkomen, al dan niet beschadigd door zwijnen of groene spechten. Deze mier is de ‘opruimer’ van het bos en kennelijk bood zo’n terrein met latrines e.d. goede levensmogelijkheden.

Aan de weg tussen Otterlo en Harskamp, juist bij het begin van de Genieweg is een beperkte parkeerplaats. De Genieweg is afgesloten voor gemotoriseerd verkeer.

Wat gaat er verder met dit terrein gebeuren in de toekomst? Na de Muur van Mussert ook hier een monument van maken met een herstelde Luftschutzbunker en Hundertmannbarak?... Vermoedelijk moet u het doen met een verhaal als hierboven, dat overigens nog best wat ‘losse einden’ heeft.

Jeugdkoor ‘De Geuskens’

Jan Kijlstra

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd duidelijk dat de Duitsers onvermijdelijk zouden verliezen, zeker toen ook Amerika actief ging deelnemen aan de strijd. Dat voedde de hoop op betere tijden. Daarbij waren twee hoofdstromingen te onderkennen. Velen wilden terug naar de situatie van vóór de oorlog, maar dan zonder de economische problemen uit die tijd. Een op restauratie gerichte stroming derhalve. Anderen, onder wie de toenmalige koningin Wilhelmina, hoopten op een ommekeer, een vernieuwing.

Gemeenschappelijk was het verlangen naar vrijheid. Dat uitte zich vaak in een teruggrijpen op de situatie tijdens de 80-jarige Oorlog, die in de collectieve herinnering werd beschouwd als een heldhaftige strijd tegen een van buiten komende onderdrukker. Bij die bevrijding werd aan Willem van Oranje een hoofdrol toebedacht. Sinds de vorming van het Koninkrijk der Nederlanden, in 1813, was dit beeld met name door het protestantse deel van het Nederlandse volk zorgvuldig gecultiveerd.

Onder de Duitse bezetting werd, mede door de rol die koningin Wilhelmina speelde in woord en geschrift, het verlangen naar een 'Nieuw Nederland' bij velen een belangrijk onderdeel van de visie op de naoorlogse tijd. Maar door de sterke spiegeling met het verleden, samengevat in de term 'God, Nederland en Oranje', werd die visie ook ingekleurd door het verleden.

Koningin Wilhelmina tijdens een toespraak voor Radio Oranje

Dat inkleuren kwam vooral tot uiting in de manier waarop namen aan tal van nieuwe of herstelde zaken werden gegeven. In een eerder artikel (Nieuwe Bureaux aan de Stationsweg, De Zandloper 2015-4) kwam dit al ter sprake, waar we zagen dat het centrale gebouw van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten niet werd aangeduid met de eigen naam, *Buitenlust*. Nee, Buitenlust werd hernoemd tot *Geuzenhuis*. Impliciet zag de NBS zich, net als destijds de Geuzen, als strijders tegen een onderdrukker, en mede-bevrijders van het vaderland.

Gedurende de hele oorlog verschenen er illegale publicaties. Dat was een risicovolle bezigheid; op het vervaardigen ervan stond de doodstraf. Toch bleven ze verschijnen. En vanaf september 1944, na Market Garden, toen de bevrijding wel heel dichtbij leek te komen, nam het aantal publicaties enorm toe. Veelal waren het lokale uitgaven, in kleine oplages gestencild en verspreid. In Lunteren verscheen *De Radio-Krant* (zie De Zandloper 2016-3), in Ede *De Eendracht*. De inhoud bestond vooral uit berichten over het verloop van de oorlog, veelal verkregen uit radio-uitzendingen van de BBC en Radio Oranje.

Af en toe werd er in *De Radio-Krant* en *De Eendracht* ook over lokale zaken bericht. Navolgend wordt zo'n lokale gebeurtenis belicht, zoals die in *De Eendracht* van 30 april 1945 werd besproken. Het is wel aardig om de tekst in z'n geheel te citeren, want dat geeft een goed beeld van de sfeer in die dagen, zo kort na de Bevrijding. Inclusief de neiging om te vernieuwen (onder andere tot uiting

komend in het samenwerken van groepen met verschillende achtergronden) én tegelijk teruggrijpen op het verleden (de 80-jarige Oorlog, met name de symboliek daarvan).

De kop van het artikel luidt: *Jeugdkoor 'De Geuskens'*, en vervolgens lezen we: *'Eén dezer dagen werd opgericht een jeugdkoor, bestaande uit jongeren van alle gezindten. De bedoeling van dit koor is, gedurende de eerstvolgende weken op te treden bij verschillende officiële gelegenheden die ons in verband met onze bevrijding wachten. De oprichting van dit koor werd reeds weken geleden in alle stilte voorbereid door een drietal jongeren. Dit om zo spoedig mogelijk na de bevrijding voor de dag te kunnen komen. Het enthousiasme onder de deelnemenden is zo groot dat reeds op deze Juliana-dag gezongen wordt.*

'Hier is een daad van jongeren, die tot voorbeeld strekken kan. Jongeren uit niet minder dan zeven verschillende kerkgenootschappen en acht diverse koren hebben zich voor dit speciale doel verenigd. In studie zijn genomen meerdere Nederlandse liederen, geboren in de bezettingstijd en afkomstig van dichters in concentratiekampen. Wat het laatste betreft is nog vermeldenswaard dat één der jongeren zelf de compositie hiervan verzorgde.

'De leiding berust eveneens in handen van één der jongeren. Het bestuur bestaat uit de dames Miep Erlings-van Galen, Anneke Middelberg, Willy van Zoelen, en de heren Geert Holtrust, Henk van de Burg, Henk van de Plaat en Dirk de Nijs. Als dirigent treedt op de heer Egb. Hendriksen.

'Als naam van het koor werd gekozen "de Geuskens".

'Hedenavond hopen "de Geuskens" reeds te zingen tijdens een concert dat, behoudens goedkeuring der militaire autoriteiten, van half acht tot half negen wordt gegeven op de Markt. Zij zingen o.a.:

Aan 't vaderland

*1 O erfgrond onzer vadren
Geliefd geboorteland
Wat vijand u moog' nadren
U blijft ons hart verpand.*

*2 Wij vormen om uw beemden
een wal van moed en trouw
geen legerschaar van vreemden
vertrappen uw landouw!*

*3 Wij schuwen geen gevaren
geen dondrend krijgsgeschreeuw
Nooit vliedt voor de Adelaren
Oud Holands fiere leeuw.*

*4 In 't rijk der Nederlanden
hoort d'oude vrijheid thuis
Wee hem, die z'aan durft randen
't Zij Spanjaard, Frank of Pruus.*

In 'De Eendracht' van 5 mei 1945 vinden we een recensie van het concert:

'Julianadag

'Ondanks het slechte weer was er Maandagavond vrij veel publiek op de Markt aanwezig om te luisteren naar het concert dat ter eere van den verjaardag van

H.K.H. Prinses Juliana werd gegeven door “de Harmonie” en het jeugdkoor “de Geuskens”. De muziek bracht vaderlandsche liederen en enkele marschen ten gehore, afgewisseld door zang van “de Geuskens”. Dit koor is, gezien het korte bestaan, al aardig gevorderd.

'De verschillende liederen werden met geestdrift gezongen. Vooral het Wilhelmus, waarvan in het zesde couplet, de melodie gezongen werd door de tenoren, sloeg erg in. Tot slot van de avond speelde “de Harmonie” het Engelsche volkslied, het Wilhelmus en “Dankt, dankt nu allen God”, welke laatste twee spontaan door het publiek werden meegezongen.

Helaas liet de stilte tijdens muziek en zang nog veel te wenschen over. We hopen dat het publiek nog eens leeren zal de noodige stilte te bewaren tijdens een concert.'

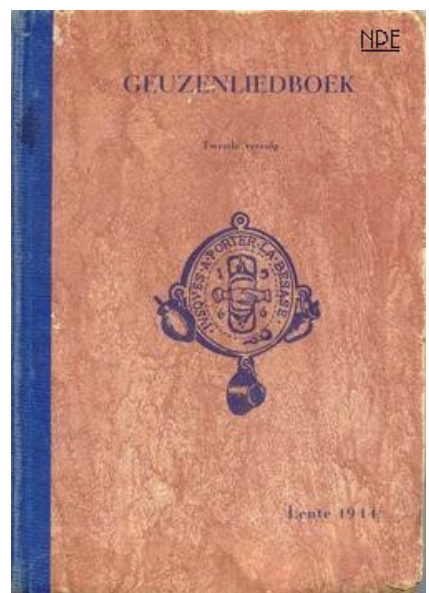
Het staat er wat onopvallend: *'In studie zijn genomen meerdere Nederlandse liederen, geboren in de bezettingstijd en afkomstig van dichters in concentratiekampen'*. Maar de goede verstaander uit die dagen wist waar het over ging. Want de illegale pers deed meer dan alleen kranten drukken en verspreiden. Want reeds in 1941 verscheen de eerste editie van een dichtbundel die de naam Geuzenliedboek droeg, in een behoorlijk grote oplage. Gevolgd, in 1942, door een vervolg. En in het voorjaar van 1944 kwam een tweede vervolg uit. Na de oorlog zijn er meerdere verzamelde drukken van verschenen

En ook hier zien we weer de parallel met de 80-jarige Oorlog. Want uit de tijd van die oorlog zijn meer dan dertig gedrukte edities van een Geuzenliedboek bekend. In één daarvan, uit 1577 of 1578, vinden we het Wilhelmus. En ook het lied dat begint met de regel *Wij Geuskens willen nu singhen / In dese Meijestijt*.

Het zal geen toeval zijn geweest dat het Edese jeugdkoor de naam *De Geuskens* kreeg. Net zo min als het toeval was dat tijdens het eerste concert liederen werden gezongen met teksten die gemaakt waren door mensen die in Duitse gevangenschap verkeerden.

Het *Geuzenhuis* heeft die naam niet kunnen behouden, en ging weer gewoon *Buitenlust* heten.

En het jeugdkoor *De Geuskens* is ook in de nevelen van de geschiedenis verdwenen.

Over paden en overdreven

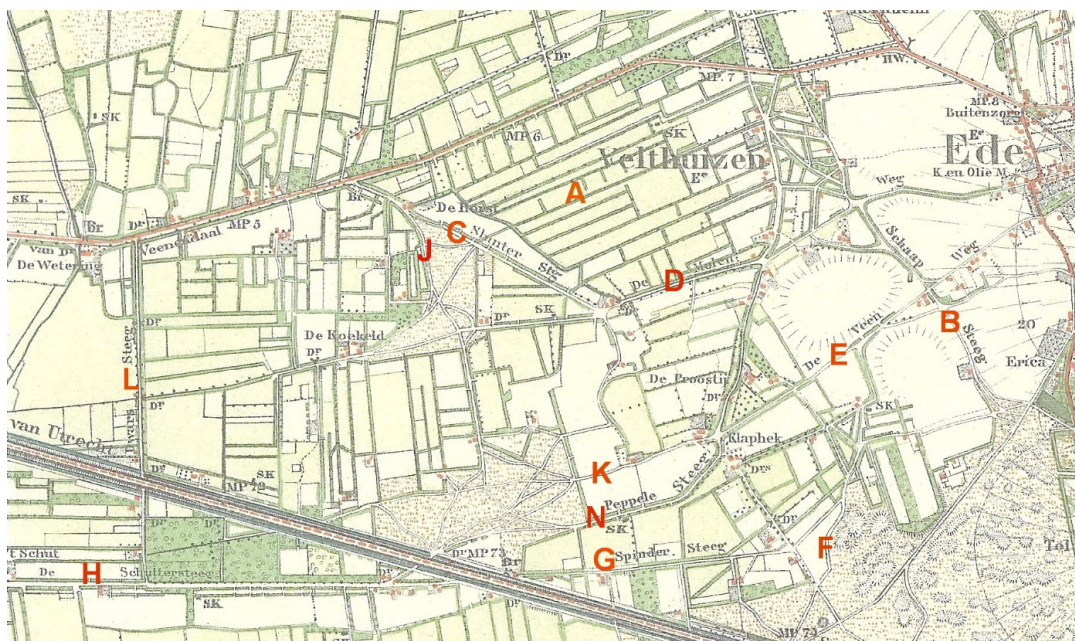
Kees van Lohuizen

Het Tuinpad van mijn vader, gezongen door Wim Sonneveld, roept nostalgische herinneringen op aan een eenvoudig leven. Velen van ons hebben dat nog gekend. Het pad was niet meer dan een strookje grond, net voldoende breed om over te lopen.

De Middachter Allee is bekend om zijn pracht uit het rijke verleden van een enkeling. Het is een lommerrijke lange laan, langs landerijen van lui in landauers liggende landheren.

Vroeger leerden wij op school de rangorde. **Pad** als voet- of fietspad, **steeg** een smalle weg waar karren elkaar niet of nauwelijks kunnen passeren, **weg** waar passeren goed mogelijk is, **straatweg** een bestrate (verharde) weg waarvan de oudste veelal door het Rijk zijn aangelegd, **laan** een weg die is aangekleed met bomen, en een **allee** heeft zelfs weerszijden een dubbele rij prachtige bomen.

Maar zult u zich natuurlijk afvragen: ‘Gaat dit altijd op?’ Nee, we zijn immers mensen. In Veldhuizen liep het *Koestegerpad* (op het kaartje A) dat bedoeld was als pad voor koeien. Zij maakten het echter zo breed als een ‘mensensteeg’. Het is verdwenen onder de woonwijk Veldhuizen.

Westzijde van Ede in plm. 1895. De letters verwijzen naar de tekst. De westelijke rand van de kaart doorsnijdt het industrieterrein Kievitsmeent.

In en rond Ede zijn nu nog enkele officieel aangeduide paden, maar 100 jaar geleden waren dat er veel meer. Men liep naar het dorp en koos de kortste route, zo mogelijk recht op het doel af. Zondags, op pad naar de kerk, maakte men geen ommetje maar liep waar mogelijk recht op de toren af. Soms zijn huidige wegen nog als oorspronkelijk kerkpad herkenbaar.

Mijn vader, die opgroeide op de Veluwe, ging op zijn klompen naar school door weide en bos, langs bouwland en over het kerkhof. Misschien is het (behalve het laatste deel) nu een klompenpad dat wordt betreden door dure wandelschoenen.

Op een kaart van het dorp Ede, nog gebruikt in 1922¹, zien we naast het nog bestaande Heuvelsepad ook het *Klinkenbergerpad*. Dit laatste begon bij de Stationsweg en heet daar thans Ericalaan, het vervolg liep over de huidige Klinkenbergerweg tot aan het Heuvelsepad. Het andere deel van de huidige weg, richting station, bestond destijds niet; dat is pas rond 1980 aangelegd over het terrein van de kazernes naar de Albertstunnel.

De *Kleefseweg* liep met een grote boog naar enkele woningen terwijl het *Kleefsepad* over de akkers daar recht op af ging. Het was een kerkpad dat in 1928 op de wegenlegger werd geplaatst.²

De huidige Bettekamp (in 1926 plaatselijk één meter breed) zien we op die kaart aangeduid als *Bettekamperwegje*, terwijl in 1949 bleek dat het in officiële stukken uit rond 1903 als *Bettekamperpad* (een kerkpad) stond aangeduid³, evenals in een brief uit 1946. Tussen dat pad en de Molenstraat liep nog het *Molenpad* en beide hadden hun spoorwegovergang. Daarna kwamen zij samen en gingen verder over particulier terrein (met door de spoorwegen gevestigd recht van overpad) naar de *Groottestraat* (nu Notaris Fischerstraat). Het Molenpad had destijds de smalste met spoorbomen bewaakte spoorwegovergang van Nederland.

Het *Stompekamperpad* liep naar de akkers (kampjes) van de Stompekamp, terwijl het *Aschakkerpad* (inmiddels gepromoveerd tot weg) langs de begraafplaats liep.

De smalle spoorwegovergang in het Molenpad met op de achtergrond de molen (foto HME 302501)

Op een veldwerk van het kadaster rond 1900 staat een recht van overpad aangegeven voor een '*krui- en voetpad ter breedte van 0,5 m*'. Het is te hopen dat daar weerszijden geen afrastering stond, want dan werden de vingers aan de krui wel erg kaal.

Een **steeg** was een smal landweggetje dat veelal een goede manier bood om het karakteristieke van het landschap te ontdekken. ‘Steeg’ had in een stad vaak een negatieve betekenis en stadsmensen die op het platteland gingen wonen, vroegen veelal aan de gemeente de naam om te zetten in **weg**. Helaas is dat buiten de kern te vaak gebeurd. Binnen de kern gekomen kregen zij een volkomen andere karakteristiek en is het begrijpelijk dat *Schaapssteeg* (B), *Sluntersteeg* (C), *Molensteeg* (D), *Veensteeg* (E), *Hakselschesteeg* (F) e.d. werden omgezet in -weg. Dit laatste geldt dan weer niet voor de Klein Haversteeg bij de Verlengde Parkweg. Overtrokken was natuurlijk de ‘promotie’ van *Doornsteeg* naar Doornlaan.

In het dorp herinner ik mij nog het *Kolensteegje van Jansen*, wat eerder genoemd werd *Stapssteeg*. Het was nog lang particuliere grond tussen de panden van kolenhandelaar Jansen en smid Stap en het verbindt nu het Maandereind met het Museumplein.⁴

Mocht u ooit in Ierland komen en men stelt u voor: ‘*Let’s go for a spin and drive some boreens*’, dan is dat een voorstel om een ritje te maken over smalle landweggetjes (zoals onze stegen) en te genieten van het landschap. U zult de oude cottages echter niet meer zien. Sinds het lidmaatschap van de EU hebben die plaats gemaakt voor betere huizen. Toch blijven het leuke tochtjes.

De *Spindersteeg* (G) lag op de scheiding tussen de buurten Ede-Veldhuizen en Maanen en liep dus van oost naar west. Op kaarten rond 1950 begint de Spindersteeg nog bij de Klaphekweg en ligt in het verlengde van de huidige Schutterweg (-steeg, H). Waar op oudere kaarten nog de grens tussen deze buurten in het Beatrixpark staat aangegeven, ligt die ook bijna in het verlengde van de Spindersteeg, maar wijst naar diens aansluiting op de Hakselseweg (-steeg, H). Vanaf de inmiddels vervallen overweg in de spoorlijn moest de Spindersteeg rond 1845 zijn naam verruilen voor *Schuttersteeg*. Tegenwoordig gaat men ten zuiden van de spoorlijn over Frankeneng en Galvanistraat alvorens men de Schuttersweg(steege) bereikt. Deze naam duidt op het *schot* (schut) dat de aan- en afvoer van water in de Gelderse Wetering regelde vanuit Ede-Veldhuizen naar Maanen. Die Schuttersteeg liep door naar Veenendaal en daar zien we hem meestal aangeduid als Buurtsteeg(weg).

De oorspronkelijke lange en rechte Spindersteeg liep aan de zuidzijde van de vloeivelden (nu sportvelden), maar heet, vreemd genoeg, nu Horsterweg (J). Deze laatste naam komt van de *Horsterweg* die eerder deels langs een zandrug (horst) in Veldhuizen en de Horsterbeek liep van zuidoost naar noordwest. De beek liep naar de huidige N224. Sporen van het verleden zijn nu nog te zien bij het Geleen Hof waar de schuine rand van de vijver de richting van het eind van de Horsterbeek aangeeft. Overigens wijzigen de namen op kaarten nogal eens. Want het laatste deel van de Horsterweg staat op sommige oudere kaarten aangegeven als

Sluntersteeg (K) en soms als *Molensteeg* (L). Soms werden deze namen ook wisselend gebruikt voor het verlengde van de huidige Molenstraat.

De naam *Spinder* is niet verdwenen, maar ‘misplaatst’ gebruikt voor de Spinderweg met een haakse bocht op het industrieterrein bij de huidige Klaphekweg. Vermeldenswaard is dat ik een kaart heb gezien waar de *Klaphekkerweg* (K) stond aangegeven in de richting oost-west i.p.v. noord-zuid zoals nu de Klaphekweg loopt.

De naam *Dwarssteeg* (nu weg, L), duidt op ontginningen. De richting van een Dwarsweg of /steeg, /dijk, /kade’ is in het algemeen dwars op de ontwaterings-sloten. Tot 50 jaar geleden was de Dwarssteeg nog ‘verhard’ met sintels en werd door veel mensen daarom ook wel *Zwartesteeg* genoemd. De huidige Hoofdweg in Ederveen was ooit een duidelijke ‘dwarsliggende’ ontginningsweg en heette vroeger dan ook *Dwarsweg*.

Gemeenschappelijke nattere gronden van een buurt hadden per streek verschillende namen. *M(h)eije* is een ander woord voor *mheent*, dat tegenwoordig veelal wordt geschreven als *meent*; denk maar aan de Kievitsmeent. Daar tegenover ligt de Heerem(h)eije met aan de oostzijde de Heeremeijesteeg en aan de oostzijde de Meikade. Deze laatste naam is waarschijnlijk bedacht en vastgesteld door mensen die het voorjaar in de kop hadden en geen besef hadden van historie en streeknamen zoals *m(h)eije*.

Inschoterweg (Klaphekkerweg) richting Klaphekweg met weerszijden rogge op het land voor de toekomstige woonwijk Veldhuizen. Geheel rechts op achtergrond de watertoren en ver naar links de oude kerk. Op de voorgrond de slibvelden van de oude rioolwaterzuivering aan de Peppelensteeg (N). Nu staat daar het Pallas Athene College (Foto KvL 1965)

Bij Bennekom, Ede en naar mijn mening ook in de Doesburgerbuurt lopen de stegen in diverse richtingen, maar zij liggen wel in het lagere gebied, westelijk van de woonkernen.

Over de wegen heb ik niets opwindends te melden. Dat de *Concordiaweg* is gepromoveerd tot **laan** is leuk voor de bewoners. Buurtweg is denk ik historisch juist. En de Buurtmeester moet maar niet zeuren over het feit dat hij tussen de burgemeesters en generaals geen laan, maar slechts een weg kreeg. Hij mag blij zijn dat hij er op de berg bij mag zijn. Anderzijds zal het hem natuurlijk wel steken dat de Buurtscheuter daar wel een laan kreeg. Logisch is het ook dat de Op ten Noortlaan nu op de berg ligt en niet meer langs de oude stortplaats van de ENKA in het Beatrixpark. Die wijk heeft een koninklijk tintje en daar moet zelfs een burgemeester voor wijken.

Om in nieuwe wijken weer originele namen te bedenken valt uiteraard niet mee. In het eerste deel van Kernhem vindt men dan ook namen met *berg* en *bos* ter herinnering aan berg en bos die men daar niet heeft.

Ede zelf heeft het, voor zover ik weet, nooit tot een allee gebracht. Wel Harskamp, al is het dan de Stroe Allee, die naar een dorp in een andere gemeente verwijst. Maar allee, het is een allee al heeft hij geen dubbele rij bomen. Maar mooi is hij wel.

En toch hebben we een allee! Door onze oude bescheidenheid noemen we hem *weg*, maar hij heeft aan weerszijden een dubbele rij bomen: de Groot Ginkelseweg. Wel bescheiden bij het begin vanaf de N224, maar toch.....

U kunt zich afvragen waar blijft de **baan** (Utrecht met Maliebaan), terwijl wij vroeger een Kaatsbaan gehad schijnen te hebben? Wij hebben ook geen echte **dreef** zoals Haarlem zijn Heemsteedse Dreef heeft. De laatste naam komt van vee drijven. Vroeger werden de schapen uit Veldhuizen over de *Schaapsdrift* (later Schaapssteeg en nu Schaapsweg) naar de Eder Hei gedreven. U zult ongetwijfeld opmerken: “In de Rietkampen hebben we toch dreven!”

Ja, beste mensen, maar het benoemen van die straten als dreven, is overdreven!.

Ede is geen dorp, geen stad maar Ede en dat zou worden bevestigd als het zijn Schaapsweg inruilde voor zijn authentieke Schaapsdreef.

Noten

¹ Gemeentearchief Ede, DAS 858-II; 19-4-1922

² Idem Weener 029-map 76-454

³ Weener, STA 20391-1179

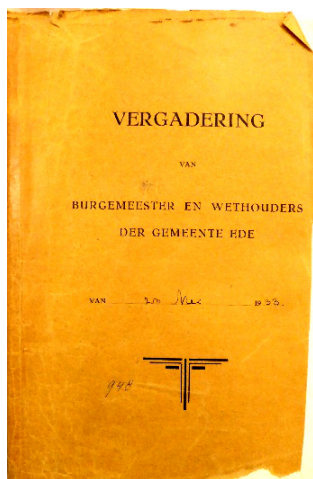
⁴ Weener, 029-map 47-306

Pak maar een doos 17:

Bezigheden B&W 1933

Gerard van Bruggen

Was de vorige doos (collectie Ohmstede) van recente datum, het exemplaar dat deze keer voor me opgehaald is, stamt uit het *Oud Archief 1650-1948*, ook wel bekend als *Archief DAS* (genoemd naar oud-archivaris J. Das, die dit archief – met als archiefnummer 1 – geordend en geïnventariseerd heeft). De officiële naam van het archief is *Archieven gemeentebestuur Ede en rechtsvoorgangers 1650-1948*; het is het meest omvangrijke in het Edese Gemeentearchief en telt iets minder dan 3.000 inventarisnummers, waarvan er in de loop der jaren echter bijna 50 verloren zijn geraakt. Het jaar 1948, waarmee dit archief sluit, is niet toevallig gekozen: vanaf dat jaar wordt een andere registratuurcode (manier van ordenen) ingevoerd en begint een nieuw archief: *Gemeentebestuur Ede 1948-1986* (archief 11).

In mijn doos zit inventarisnummer 948, bevattende de *Ingekomen stukken, met minuten van verzonden brieven, ontvangen bij, respectievelijk verzonden door het college van burgemeester en wethouders*, uit de periode 16 mei – 27 juni 1933. Het materiaal is geordend per wekelijkse vergadering van B&W en bevat een grote diversiteit aan stukken. In dit artikel laat ik een aantal van deze stukken de revue passeren.

• Iedere week bevat de vergadermap voor B&W wel enkele verzoeken (meestal via een begrafenisondernemer) om een grafzerk of beplanting op een graf te mogen aanbrengen. Omdat verdere stukken of aantekeningen hierbij ontbreken, zullen deze verzoeken als kennisgeving gepasseerd zijn en ter afhandeling naar de afdeling gemeentewerken (?) zijn doorgezonden.

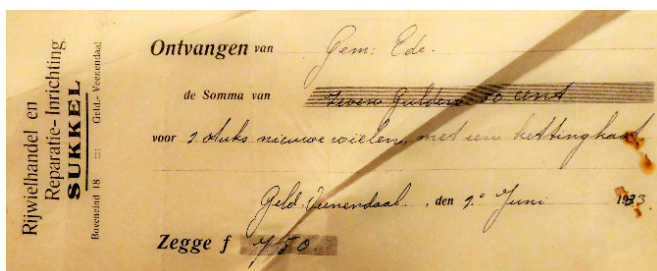
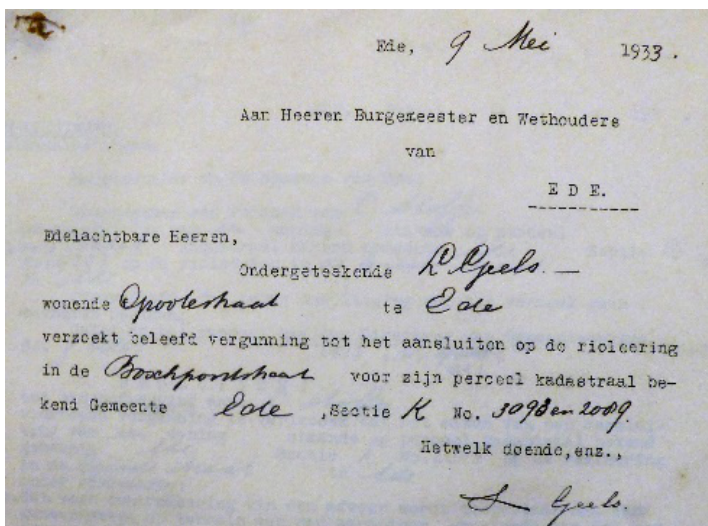
• Meer aandacht is er voor de eveneens veelvuldig voorkomende aanvragen voor aansluiting op het riool, zoals het hierbij afgebeelde verzoek van de bekende (inmiddels gesloten) Edese firma Geels aan de Grotestraat. Bij dergelijke verzoeken is altijd een beschikking bijgesloten waarin ‘gelet op het rapport van de directeur gemeentewerken’ toestemming wordt verleend om ‘tot wederopzegging’ een aansluiting op het riool te realiseren door op het terrein van de aanvrager

'grenzende aan den weg' een 'controleputje' te plaatsen. Voor dit putje en de aansluiting moet f 29 worden betaald en de op eigen terrein aangelegde riolering dient 'door den Directeur van Gemeentewerken (te) zijn goedgekeurd'.

- Dat het niet altijd goed gaat bij het aanleggen van riolering blijkt uit een brief van het Staatsbedrijf

der PTT – Telefoondistrict Arnhem waarin wordt meegedeeld dat bij rioleringswerkzaamheden in de Boschpoortstraat op 24 en 25 april een daar aanwezige telefoonkabel is beschadigd, met storing als gevolg. De PTT verklaart de herstelkosten voor haar rekening te nemen, maar verzoekt *'het personeel tot voorzichtigheid te willen aansporen'*. Er zijn nog drie brieven nodig om dit af te handelen: 1. B&W stuurt brief door aan de Dienst Gemeentewerken met verzoek om actie; 2. Gemeentewerken neemt maatregelen *'om verder beschadiging te voorkomen'* en bericht B&W hierover; 3. B&W stuurt brief aan de PTT met de mededeling *'dat het personeel tot groote voorzichtigheid is aangespoord en alles zal worden gedaan om verder beschadigingen te voorkomen'*.

- Een ander geval van schade blijkt uit bijgaande kwitantie van f 7,50 voor fietsherstel. Op 30 mei fietst een militair van Ede via De Klomp naar Veenendaal om zijn ouders te bezoeken. Bij het spoorviaduct bij De Klomp moet hij even wachten *'voor "kipkarren" met zand (voor Griftdemping)'*. De eerste kar van gemeentewerken passeert probleemloos, maar de tweede slaat om, precies ter hoogte van de wachtende militair. Schade aan de fiets, die door het zand bedolven wordt, is het gevolg: twee nieuwe wielen en een kettingkast zijn er nodig voor herstel. Na overleg met directeur Weener van Gemeentewerken worden de kosten door de gemeente vergoed. De toelichting van Weener: *'Onder de viaduct kunnen de kipkarren niet anders dan in schuinen stand passeeren, omdat de (?) viaduct te weinig breedte heeft. Voor het verkrijgen van den schuinen stand is het spoor schuin gelegd en hangt de vracht van de wagen aan één zijde'*

in den lummel (borgpen – GvB). Deze laatste is losgeschoten, waardoor de bak met inhoud op het voorwiel van den wachtenden militair is terecht gekomen en dit heeft vernield. Het is billijk dat de aangerrichte schade wordt vergoed.'

• In verband met de aanleg van riolering in Ede ontvangt B&W op 1 mei een verzoek van de heer Th. Menger (boekhandelaar in Het Wapen van Ede) om de in onbruik geraakte dorpspomp aan de Torenstraat te laten verwijderen: *'Eerstens werd deze pomp reeds sinds jaren niet meer gebruikt, doch is thans in een staat dat het de straat geheel ontsiert. Zoals u wellicht bekend zal zijn, staat er zo goed als niets meer van de romp en is het slechts een ergernis voor een ieder die er passeert.'* Menger beëindigt zijn brief met de mooie volzin: *'Zich vleierende dat aan zijn verzoek zal kunnen worden voldaan, heeft hij de eer met verschuldigde hoogachting te zijn Uw dw. dnr. (dienstwillige dienaar - GvB).'* Waar kom je zo'n afsluiting nog tegen in de huidige digitale communicatie? B&W laat zich adviseren door de dienst gemeentewerken en bericht vervolgens aan Menger *'dat den Directeur van Gemeente Werken opdracht is verstrekt de door U bedoelde pomp in de Torenstraat te laten wegnemen.'* Jammer, de oude pomp had misschien ook gerestaureerd en behouden kunnen worden!

• Mijn aandacht bleef even hangen bij een brief van de Provincie (d.d. 10 mei 1933) waaruit blijkt dat het bij het gemeentelijk Gasbedrijf niet helemaal gaat zoals het zou moeten. Bij onderzoek van de boeken bleek *'dat de boekhouder zijn functie niet had mogen aanvaarden zonder vooraf zekerheid te stellen'*. Ook bij de benoeming van een nieuwe directeur is er bij de datum van indiensttreding iets mis gegaan, zoals uit correspondentie met de gemeente Wageningen blijkt. De korte brief van Gedeputeerde Staten van Gelderland eindigt met de nieuwsgierig makende opmerking: *'Voorts zal te zijner tijde een uitvoerig verslag zijn in te zenden omtrent de aan dit bedrijf voorgekomen onregelmatigheden en de financiële gevolgen hiervan.'* Aangezien er geen verdere stukken over deze zaak in de map zitten en de met potlood gemaakte aantekeningen op de brief alleen duidelijk maken dat er aandacht aan deze zaak geschonken moet worden, zal mijn nieuwsgierigheid eventueel langs een andere weg bevredigd moeten worden – op zoek naar het uitvoerig verslag – maar dat valt buiten het bestek van dit artikel.

• De crisistijd is uit een aantal stukken af te lezen. Zo is er een subsidietoekenning van het ministerie van Binnenlandse Zaken om wegwerkzaamheden te laten uitvoeren, mits deze door werklozen worden verricht. Deze subsidie is verleend op verzoek van de gemeente om in het kader van de

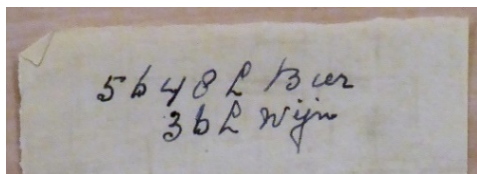
NEDERLANDSCHE HEIDEMAATSCHAPPIJ			
BEGROTING VAN KOSTEN			
behoorende bij			
het	schrijven	d.d.	24 April 1933. betreffende werkzaamheden
op gronden, gelegen in de Gemeente Ede (uit te voeren met werkloose arbeiders deser gemeente)			
en aanbehoorende aan			
heeren B. en W. der gem. Ede, p/a den heer A. Weener, Directeur v. Gemeentewerken te Ede.			
OMSCHRIJVING	Prijs per eenheid	Arbeidsloon Bewerkingen passe	Andere kosten overige kosten
Loonbasis / 0.35 per uur.			
Perceel 1.			
Verlengde Vilghuizerweg, lengte 650 m, breedte 7 m + 3 m voor de slooten			
0.26.00 ha. hakhout kappen en onkruiden			50.-

werkverschaffing verbetering aan te brengen aan de Willikhuizerweg (f 2.300) en de Oude Barneveldseweg (f 10.000) en de aanleg van twee nieuwe zandwegen bij 'de Hoef' onder Otterlo (f 6.250) te realiseren. Genoemde bedragen blijken uit een bijgesloten begroting van de Heide-maatschappij, waarin ook de naam van Weener genoemd wordt, over wie in de vorige Zandloper (2019-1) een artikel is verschenen.

- Misschien eveneens ten gevolge van de crisisjaren lopen een korporaal en een tweetal burgerwerknemers op de kazerne huurachterstand op. B&W ondersteunt het verzoek van de directeur gemeentewerken aan de garnizoenscommandant tot looninhouding over te gaan. Dit gaat echter niet door, aangezien *'de bepalingen, vervat in het Militaire Ambtenaren Reglement, zich verzetten tegen inhouding op de jaarwedde'*. Wel wordt een regeling getroffen waarin wekelijks één gulden wordt afgedragen ter voldoening van de schuld.

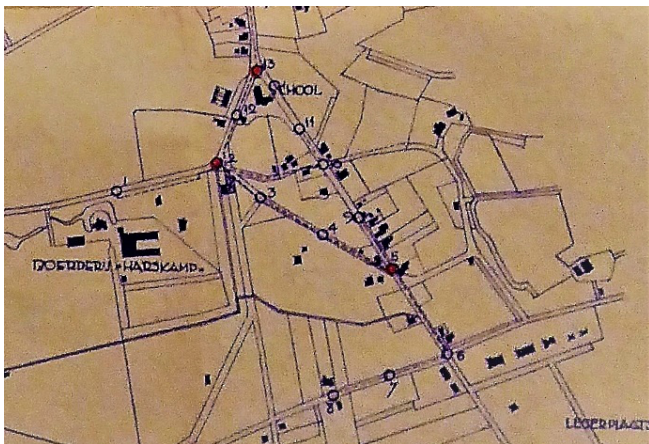
- Zeker ten gevolge van de crisistijd is de noodzaak op de gemeentefinanciën te bezuinigen. In dit kader bevat de doos een concept van een brief aan koningin Wilhelmina. Wat is er aan de hand? In 1931 is in Ede een politiecommissaris aangesteld met het daarbij behorende salaris. In de gemeenteraadsvergadering van 1 februari 1933 wordt door raadslid Oostwaard voorgesteld het politiecommissariaat op te heffen en een chef-veldwachter aan te stellen. Dit voorstel wordt overgenomen en op 15 februari richt B&W zich tot H.M. de Koningin met het verzoek dit voornemen tot uitvoering te mogen brengen: *'De Raad was van oordeel dat met een chef-veldwachter of een inspecteur zou kunnen worden volstaan en dat de bezuiniging voortspruitende uit het verschil in jaarwedde tusschen deze beide functionarissen in de gegeven ongunstige financieele omstandigheden der gemeente noodzakelijk was. Daarom meende de Raad tevens U.M. te moeten verzoeken bij eventuele inwilliging van zijn wensch den commissaris van politie niet op wachtgeld te stellen, doch hem bij voorkomende vacature in eene andere gemeente aldaar te benoemen. Op wachtgeldstelling zou immers de begeerde bezuiniging voor een groot deel te niet doen.'* Het duurt ruim twee maanden, maar dan is er antwoord van het Departement van Justitie, inhoudende dat in de Gemeentewet *'Ede niet als gemeente, waar gemeenteveldwachters kunnen zijn, wordt genoemd'* en er dus *'geen aanleiding bestaat te bevorderen, dat in de geest van 's Raads besluit'* wordt gehandeld. B&W wordt uitdrukkelijk gesommeerd de Raad alzo in te lichten en hiervan de Minister te berichten. Voor punt 2 op de agenda van de eerstvolgende raadsvergadering wordt een mededeling in deze geest opgesteld.

- Het hierbij afgebeelde kattedelletje (het resultaat van een optelling van een ambtenaar?) is gevoegd bij een overzicht van vergunningshouders. In hetzelfde mapje zit een

brief van autoverhuurbedrijf Van Silfhout uit Lunteren (tevens vergunningshouder) waarin deze schrijft: *'Hierbij berichten wij u, ingevolge uw verzoek, dat de verkoop van bier ca 60 à 70 fleschjes per week bedraagt en die van wijn maximum 20 flesschen per jaar. Deze dranken worden per kas gekocht, zoodat geen rekeningen hiervan aanwezig zijn.'*

- Bijgaand kaartje is een detail van een grotere kaart die het centrum ('de kom') van Harskamp weergeeft. Het dient als bijlage van een verzoek van de vereniging *Harskamps Belang* om op drie plaatsen in het centrum nachtverlichting aan te brengen. De situatie is *'dat het na 22.00 uur in Harskamp totaal duister is, doordat de elektrische straatlantaarns dan automatisch uitgeschakeld worden'*. Het zou een uitkomst zijn als er *'nacht-branders'* ontstoken zouden worden, zodat *'reizigers, die met de laatste autobus uit Ede komen (...) niet vanuit een verlichte autobus, plotseling in volkomen duisternis staan.'* Ook voor de *'bewoners ter plaatse'* zullen nachtbranders veel verlichting brengen. Harskamps Belang oppert drie locaties, namelijk bij het Postkantoor, de school en *'bij het driehoekig begin van de Molenweg'* – de drie rode stippen op de kaart. Door B&W wordt advies ingewonnen en de PGEM in Wageningen deelt mee dat het wijzigen van de drie bedoelde lantaarns in nachtbranders geen kosten meebrengt, maar dat wel het hogere stroomverbruik per lantaarn geschat wordt op *f* 6 per jaar, zodat de uitgaven voor straatverlichting *f* 18 zullen stijgen. Dit is klaarblijkelijk geen belemmering, want B&W stelt de gemeenteraad voor het verzoek vanuit Harskamp in te willigen. Of de Raad dit voorstel heeft overgenomen vertelt de doos niet – dit antwoord zal ergens anders gezocht moeten worden.

- Genoemd antwoord zou in het verslag van de raadsvergadering gevonden kunnen worden, zoals dat in de Edesche Courant gepubliceerd wordt. In de B&W-vergadering van 27 juni 1933 is dit verslag echter onderwerp van discussie. Jaarlijks kost deze verslaglegging ongeveer *f* 2.500,- en gezien de noodzaak tot bezuinigen, wordt er onderhandeld met Frouws, de uitgever van de Edesche Courant. Resultaat van deze onderhandelingen is een minder uitvoerige verslaglegging en een kleiner aantal overdrukken, leidend tot een bezuiniging van 75%. Of de nachtverlichting van Harskamp het minder uitvoerige verslag gehaald heeft, heb ik niet onderzocht.

De omgang met de behandelde stukken is divers. Een stuk wordt voor kennis-

geving aangenomen, een verzoek wordt ter afhandeling naar één van de diensten doorverwezen en soms wordt iets (al of niet opgetuigd met bijlagen) opgevoerd op de agenda van de gemeenteraadsvergadering om tot besluitvorming te komen. Nog altijd komt wekelijks het college van B&W bij elkaar en zal er een stapel stukken op tafel liggen waarmee min of meer op dezelfde wijze zal worden gehandeld als in 1933.

Er is nog veel meer in de doos te vinden, zoals de aanpassing van de schooluren aan de in te voeren zomertijd, een opgave brandblusmiddelen of een ziekenhuis-opname van een armlastige (gezien de omvang en inhoud van de correspondentie een artikel op zich waard). Niet alles kan echter in dit artikel aan de orde komen.

Mijn stelling dat iedere archiefdoos een verhaal bevat, is met deze doos uit Archief

Lunteren en het middelpunt van Nederland

F.G.van Oort en H.N. Pelkman (†)

In de jaren twintig van de vorige eeuw was notaris Dinger een geziene persoonlijkheid, die zeer geïnteresseerd was in de geschiedenis van zijn woonplaats Lunteren. Omdat omstreeks 1915 in Lunteren werkzaamheden werden verricht in verband met de *Rijksdriehoeksmeting* van het Kadaster, is het niet uitgesloten dat hij hierdoor geïnspireerd werd.

Bij de oprichting van het Kadaster, in 1832, waren per gemeente de zogenaamde *minuutplans* ontstaan. Deze plans waren gekarteerd met passer en schaal; het merendeel op de schaal 1:2500. De kommen van steden en grote dorpen waren in kaart gebracht op de schaal 1:1250, terwijl heidevelden en woeste gronden op schaal 1:5000 waren getekend. Op deze plans kwamen op onderlinge afstanden van 1 decimeter lijnen voor, lopende in de richting noord-zuid, en eveneens dergelijke lijnen loodrecht daarop, dus in de richting oost-west. Meestal liepen deze lijnen over de voornaamste kerktoeren van de gemeente, het zogenaamde nulpunt. Dus al deze plans waren in aanvang opgemeten per gemeente in een plaatselijk stelsel. Het meetstelsel van Lunteren verschilde met dat van bijvoorbeeld Otterlo en Ede.

Rond de eeuwwisseling was men begonnen om al deze onsamenvangende meet-systemen via een net van driehoeken dat over heel Nederland werd gelegd, in één groot meetverband te krijgen. De zijdelengten van deze driehoeken bezaten een afstand van zo'n 2 tot 3 kilometer. en de punten werden gemarkeerd door lange houten palen. Bij deze metingen speelde de kerktoeren van Lunteren ook weer een belangrijke rol naast andere punten, zoals de Paaseik en de Langeberg. Het punt

Langeberg was gemarkeerd door een houten stellage, welke lange tijd het landschap heeft gedomineerd.

Met een kaart van Nederland kon men eenvoudig vaststellen, dat de afstand van Lunteren naar Nieuwerschans en Oostburg ongeveer gelijk was, evenals de afstanden van Lunteren naar Vaals en Vlieland. Ook de grenzen bij Kijkduin en Gronau waren even ver verwijderd van Lunteren.

Toch lag er nog een soort berekening ten grondslag aan het 'Middelpunt van Nederland' en wel door ir. H. Wichman, voorzitter van de streek-VVV. Deze had uit overlevering vernomen, dat ten noorden van de Lindeboomberg evenveel Nederlands grondgebied zou liggen, als ten zuiden van de berg. Hetzelfde zou ook gelden voor het gebied ten westen en ten oosten hiervan. De heer Wichman was aan het rekenen geslagen en hij kwam tot de slotsom, dat de Lindeboomberg nagenoeg in het midden van Nederland was gelegen en wel in de periode voor de inpolderingen van de Zuiderzee. Aardig gevonden, maar wetenschappelijk was het allerminst.

Op 31 maart 1956 werd een commissie in het leven geroepen, welke zich zou bezighouden met de zonnewendestenen (ook wel kalenderstenen genoemd), welke waren gelegen op de Lindeboomberg. Deze zwerfkeien waren oorspronkelijk neergezet door de bewoners en wel zodanig, dat twee stenen een rechte lijn vormden met de opkomst van de zon op de langste dag, terwijl de eerste en de derde steen een lijn vormden met de zonsopgang op de kortste dag. Helaas werden de stenen

Uitsnede van de kaart ANWB-Atlas schaal 1: 50.000 met hierop aangegeven het middelpunt van Nederland. (met dank aan R. van der Schans). Kijken we op het kaartje, dan zien we praktisch recht onder het aangegeven middelpunt de letters RD. Dit is een punt van de Rijksdriehoeksmeting, gebruikt bij de eerste landelijke metingen. Op dit punt is een steen ingegraven met exact daaronder een verklikker.

gestolen en de juiste plaats ervan was niet meer na te gaan. Men slaagde er wel in de stenen terug te vinden, als erfversiering bij verschillende huizen in Lunteren. Eén steen werd teruggegeven en doet nu dienst als het ‘Middelpunt van Nederland’!

De Stichting Fiets heeft er toen werk van gemaakt om de teruggegeven steen van een inscriptie te voorzien, als toeristentrekkertje voor Lunteren en voor de fietsliefhebbers in het bijzonder. Op 16 oktober 1965 vond de plechtige onthulling plaats, waarbij zelfs fietsliefhebbers uit Amsterdam aanwezig waren. Dat dit gebeuren op ons nu een beetje overdreven

Het middelpunt van Nederland in de huidige situatie (Foto: F. G. van Oort, 2018)

overkomt, moet men zien in de geest van de tijd. Het binnenlandse toerisme werd toen erg gestimuleerd, omdat het buitenland door deviezengebrek moeilijk bereikbaar was.

Dat deze zwerfsteen geen rust werd gegund bleek op 1 april 1980. De bijna duizend kilo zware kei was namelijk gedurende twee dagen middelpunt van Nederland op de Markt te Wageningen. Studenten van de Landbouwhogeschool hadden een april mop uitgehaald en de steen in de nacht naar de Markt getransporteerd, waar richtingsborden werden geplaatst naar het middelpunt van Nederland'. Bovendien werd een pamflet verspreid waarin nadere bijzonderheden voorkwamen, bijvoorbeeld dat uit hernieuwde berekeningen zou zijn gebleken, dat Wageningen het middelpunt van Nederland zou zijn.

De bewoners van Lunteren pikten dat uiteraard niet en de kei werd door padvindders naar Lunteren teruggebracht. Het gevaarte werd echter niet op de juiste plaats nabij de Goudsberg geplaatst, maar werd in de Dorpsstraat van Lunteren gedeponneerd. Voor de VVV bleef er niets anders over dan een aannemer in te schakelen om de steen voor f 275,- naar de oorspronkelijke plaats te transporteren en in beton vast te zetten.

Na de herplaatsing van de steen zijn er in de jaren '80 twee zwerfkeien bij de middelpuntsteen geplaatst om het verhaal van de zonnewendestenen tastbaar te maken. In het begin van deze eeuw barstte de steen in tweeën en werd in 2002 vervangen door een nieuwe.

Een wetenschappelijke berekening ontbreekt nog steeds voor het geografisch

middelpunt van Nederland. Misschien zou het beter zijn wanneer men nog eens van plan is dit te berekenen, te spreken van het 'zwaartepunt van Nederland'.

Eerdere versies van dit verhaal verschenen in NGT Geodesia en in Bij de Amse Pomp.

Overzicht van de middelpuntsteen en de twee aangebrachte zonnewendestenen. (Foto: F.G. van Oort, 2018)

Ede 1850-1900: Een boeiende stilstand

Hans Post

In de tweede helft van de 19e eeuw stapte Nederland over de drempel naar de nieuwe tijd, die elders in West-Europa op economisch, maatschappelijk en politiek gebied eerder was aangebroken. Aan de Duitse dichter Heinrich Heine wordt vaak de opmerking toegeschreven (ten onrechte overigens), dat hij bij de ondergang van de wereld naar Nederland zou gaan omdat daar alles vijftig jaar later gebeurt. Jammer genoeg had de dichter geen idee van de toenmalige toestand in Ede, want dan had hij van die vijftig wel honderd jaar gemaakt.

In Ede, toentertijd een overwegend agrarisch orthodox-protestants, suf heidedorp, gebeurde er in de jaren 1850-1900 door een veelheid van redenen eigenlijk helemaal niets, nou ja, bijna niets. Niet bepaald een inspirerend gegeven om juist dat tijdvak te onderzoeken en te beschrijven. Gelukkig heeft dat Carel E.H.J. Verhoef niet afgeschrikt om *Ede 1850-1900 – Een Veluws dorp op de drempel van de moderne tijd te schrijven*. Gelukkig, want het is een boeiend en bovendien uiterst leesbaar boek geworden.

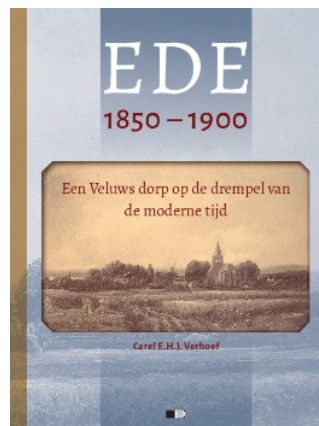
Wil een dorp vooruitgang boeken, op welk gebied dan ook, dan is een goede infrastructuur onontbeerlijk. De wegen in en naar Ede waren rond 1850, om het voorzichtig te zeggen, niet best: zandwegen en enkele grindwegen. Maar uitbreiding en onderhoud kostten geld, en dat gaf de gemeenteraad liever niet uit. Niet aan wegen, niet aan onderwijs, eigenlijk nergens aan.

Zelfs de komst van het Rhijnspoor (Amsterdam-Utrecht-Arnhem) had voor Ede aanvankelijk weinig gunstige gevolgen. Al maakte het het dorp aantrekkelijk voor wat betergestelden van elders, die hier rust en ruimte vonden. Zie de villa's aan de Stationsweg. Maar veel invloed op de gang van zaken in de gemeente hadden de nieuwkomers niet of nauwelijks: 'vreemden', niet orthodox en/of ouderwets genoeg.

Het Rhijnspoor leverde, zij het indirect, wel een spannende voetnoot op in de geschiedenis van Ede (al speelt het kort vóór de beschreven periode): het 'orgeloproer'. Te mooi om niet te vermelden. We citeren Verhoeff:

'De Edenaren waren om verschillende redenen ingenomen met de aanleg van "het spoor". Zo leverde het de buurten Veldhuizen en Maanen door de verkoop van grote stukken grond veel geld op. Een van de buurtmeesters stelde zelfs voor een deel van de opbrengsten te bestemmen voor een orgel in de Oude Kerk. Het plan werd enthousiast opgepakt. De Nederlands Hervormde Kerk stelde in 1842

notaris J.C. Fischer aan als voorzitter-secretaris van de “Commissie tot daarstelling van een orgel in de kerk te Ede. In die hoedanigheid zorgde deze notabele na drie jaar van zorgvuldige voorbereiding voor het plaatsen van het orgel. (...) Kennelijk was de voorbereiding niet zorgvuldig genoeg geweest., want er brak prompt een niet voorzien “orgeloproer” uit. Op zondagavond (!) 23 februari 1845 om zeven uur. Het begon met een paar “losbandige heethoofden” die enkele commissieleden bedreigden. Een aantal leden van de hervormde gemeente was van mening dat een orgel een werelds instrument was dat niet in de kerk hoorde. Andere relshoppers waren kwaad dat men voor het geplande concert dertig cent moest betalen. Er verscheen een menigte van ongeveer duizend personen, meest boerenarbeiders uit Ede en Lunteren. Onder hen een ouderling die notabene lid was van de orgelcommissie. De menigte liet het niet bij mondelinge protesten. Zij kwam in opstand toen de eerste orgelklanken weerklonken. Spoedig vlogen de stenen door de ramen van de kerk. Toen de burgemeester de kerk uitkwam om de menigte toe te spreken, werd hij door een steen aan zijn hand getroffen; een volgende vloog rakelings langs zijn hoofd. De vier veldwachters, noch burgemeester H.Th. Prins waren in staat de herrieschoppers in bedwang te houden. Het inwijdingsconcert dat de gebeurtenis een feestelijk tintje had moeten geven, werd afgelast. De rel werd echter spoedig gesust.’

Geschiedschrijving houdt ook in: oordeelvorming vanuit de context van nu over gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld in de context van toen. Misschien dat Verhoef hier en daar wat hard is in zijn oordeel over met name de ‘knieperige’ en visieloze bestuurders, dominees en andere Edese notabelen uit de tweede helft van de 19e eeuw. Ede was toen nu eenmaal een in zichzelf gekeerd conservatief Veluws heidedorp. Maar in een aantal gevallen, maakt Verhoeff duidelijk, hadden ze beter kunnen en moeten weten. En zijn verontwaardiging daarover steekt hij niet onder stoelen of banken.

Slotwoord van Verhoef: ‘Aan het begin van de twintigste eeuw stond Ede op de drempel van de moderne tijd, maar nog lang niet erover. Pas met de komst van het garnizoen in 1906 en van de ENKA in 1922 kwam een eind aan de zuiver agrarische Edese gemeenschap. Pas toen schoof Ede aarzelend op in de richting van de heterogene, geïndustrialiserde, multiculturele, multi-etnische en multi-religieuze plattelandsgemeente met stedelijke allures die het eind twintigste eeuw zou worden. Ergens tussen dorp en stad is Ede toen blijven steken.’

Carel E.H.J. Verhoef: *Ede 1850-1900 - Een Veluws dorp op de drempel van de moderne tijd*.

Voor VOE-leden € 16,00 bij Cultura Erfgoed ; in de boekwinkel € 19,95.

COLOFON

Vereniging Oud Ede

De vereniging, opgericht in 1924, stelt zich ten doel volgens artikel 3.1 van de statuten: *'Het onderzoek van archieven en gedrukte bescheiden naar alles wat betrekking heeft op het ontstaan en de geschiedenis van de dorpen (kerken en buurten) van het ambt en van de gemeente Ede en het verzamelen en bewaren van alles wat van belang kan worden geacht voor en betrekking heeft op de geschiedenis van Ede.'*

Postadres Postbus 8293, 6710 AG Ede
Telefoon 06 348 676 27
E-mailadres info@oudede.nl & ledenadministratie: ledenadministratie@oudede.nl
Website www.oudede.nl
Bankrekening NL24 INGB 0003 5342 68

Bestuur:

Simon van de Pol (voorzitter), Paul van der Hart (secretaris), Wim Bruijnes (penningmeester) & Patty Gonggrijp.

Leden;

De vereniging telt ca. 700 leden. Nieuwe leden kunnen zich aanmelden per telefoon, brief, e-mail en via de website. Beëindiging van het lidmaatschap uitsluitend schriftelijk per brief of e-mail vóór 1 november. De contributie bedraagt in 2019 € 15,00.

Erelid van de vereniging is Hetty Blaauw-de Wit.

Giften en schenkingen zijn fiscaal aftrekbaar omdat de Vereniging een erkende Algemeen Nut Beogende Instelling is. Omdat de VOE een culturele instelling is geldt zelfs een extra aftrek van 25%! De aftrek geldt overigens ook voor de contributie!

De Zandloper

Is een uitgave van de Vereniging Oud Ede en verschijnt viermaal per jaar. De redactie van De Zandloper bestaat uit Joyce van den Berg, Frans van Oort, Gerard van Bruggen en Hans Post (eindredacteur). De redactie is te bereiken op zandloper@telfort.nl.

Nieuwe artikelen die verband houden met de geschiedenis van Ede zijn welkom. De redactie behoudt zich het recht voor een artikel te weigeren. Overname van artikelen uitsluitend na schriftelijke toestemming van het bestuur van de VOE.

De redactie heeft zich ingespannen om rechthebbenden van de geplaatste afbeeldingen te achterhalen. Mocht u menen rechten te kunnen doen gelden, dan kunt u zich melden bij De Zandloper.

Productie van De Zandloper: Verloop Drukkerij, Alblasserdam - ISSN 1384-7090